

Afrika: die Armste Kontinent op Aarde Is die Tradisionele Kultuur die Oorsaak?

Prof. B.J. van der Walt

Skool vir Filosofie
Potchefstroomkampus
Noordwes-Universiteit
Privaatsak X6001
POTCHEFSTROOM
2520
Suid-Afrika

hannah@intekom.co.za

Africa: The Poorest Global Continent; is Traditional Culture to be Blamed?

The aim of this research is to determine whether and, if so, what role traditional African culture plays in the economic development of the continent. The following steps are taken: (1)As an introduction the urgent need of economic development for Africa is underlined by way of a brief review of the extreme poverty of 50% of its population. (2)Then the myths as well as real reasons for Africa's underdevelopment as well as the possible solutions suggested by the prominent development economist, J.F. Sachs, are reviewed. (3)The fact that he does not acknowledge the important role of culture in economic development leads to an critical investigation of the rationalistic philosophy underlying his economic theories. (4)This is followed by a number of African writers who identify different aspects of their traditional culture as negative for economic development. (5)Finally the results are briefly summarised in the conclusion.

1. Inleiding: Groot armoede in die wêreld en spesifiek in Afrika

Eers word hier gelet op die algemene toestand van die wêreld, om daarna spesifiek op Afrika te fokus.

1.1 Die toestand wêreldwyd

Sachs (2005:18) deel die huidige wêreldbevolking in die volgende vier kategorieë in:

- *Die uiterste armoediges* (wat met minder as 1 VSA dollar per dag moet probeer oorleef): 1-biljoen of een sesde van die wêreldbevolking.
- *Die armes* wat – met moeite – tog kan oorleef, omdat hulle in hul basiese lewensbehoefte kan voorsien: 1.5-biljoen.
- *Die middel inkomstegroep*: 2.5-biljoen.
- *Die hoë inkomstegroep*: 1-biljoen (een sesde)

Diegene wat in uiterste armoede (“extreme poverty”) leef, het nie genoeg om in hulle basiese lewensbehoefte vir oorlewing te voorsien nie. Hulle is dus meestal honger, siek, beskik nie oor skoon drinkwater of sanitasie, ordentlike behuising en kan ook nie onderwys vir hulle kinders bekostig nie. Agtmiljoen van hierdie mense sterf per jaar a.g.v. honger!

Wat die situasie nog meer kritiek maak, is dat na ’n aanvanklike daling van die aantal armes in die wêreld, dit vanaf 1996 weer besig is om te styg tot 1.2 miljard in 1998 (vgl. Buijs, 2001:12 en Verbeek, 2005:26). Verder word die kloof tussen arm en ryk ook al groter. Buijs (2001:12,25) toon aan dat die 600 miljoen allerarmste mense sáám slegs een agtste per jaar verdien van die inkomste van die 200 rykste mense in die wêreld!

1.2 Die situasie in Afrika

Afrika – veral Afrika suid van die Sahara – is die armste deel van die wêreld (vgl. Sachs, 2005:208 en Van der Walt, 2006:18 e.v. vir detail). Sachs (2005:21) reken 50% van die bevolking van Sub-Sahara Afrika tot die allerarmstes (sy eerste kategorie hierbo). Vanaf 1980 het armoede in die twee ander wêrelddele (Oos- en Suid-Asië) gedaal, maar in Afrika gestyg. Volgens hom (p. 189) is Afrika vandag armer as in 1960 na afhanklikwording en toe ontwikkelingsorganisasies soos die Wêreldbank en die IMF op die toneel verskyn het om te help.

Die volgende syfers is skokkend:

- 10,000-15,000 mense sterf *daaglik* in Afrika aan geneesbare siektes soos malaria, tuberkulose en vigs (Sachs, 2005:208).

- Tussen 1-3 miljoen kinders sterf jaarliks in Afrika (Sachs, 2005:7).
- In 2000 was die lewensverwagting in Afrika slegs gemiddeld 47 jaar – 31 jaar minder as die 78 jaar in ontwikkelde lande. In sommige gevalle is dit slegs 20 jaar as gevolg van die vigs-pandemie (Sachs, 2005:194).

In die lig van die voorafgaande moet dringend gevra word na die oorsake vir Afrika se armoede. In die beskikbare lektuur word talle redes genoem. Dit is egter belangrik om tussen fiktiewe en werklike oorsake te onderskei.

2. Mites en werklike oorsake vir armoede in Afrika

Min bronne noem die redes waarom die Westerse wêreld van mening is waarom Afrika ekonomies so arm ('onderontwikkeld') is. (Dié redes word meestal net in privaatgesprekke en nie in die openbaar genoem nie!) Sachs (2005:307 e.v.) noem egter ongeveer tien sulke "wyshede" van die ryk wêreld oor die arm Afrika. Hoewel dit algemeen voorkom, is dit volgens hom nie die werklike oorsake vir Afrika se armoede nie; nie *feite* nie maar *vooroordede* wat al die skuld slegs op Afrika se skouers wil pak. Sachs verwerp dus op oortuigende wyse elkeen van die redes. Ongelukkig ontbreek die ruimte hier om die ongegrondhede sowel as Sachs se antwoorde daarop in detail te bespreek. Dit is egter belangrik om hulle ten minste te noem. In die lig van die fokus van hierdie bydrae word daarna slegs Sachs se standpunt oor kultuur as faktor by ontwikkeling breedvoeriger gegee.

2.1 Vooroordele

Sachs (2005:309 e.v.) noem die volgende, volgens hom, fiktiewe oorsake (mites) oor Afrika se onderontwikkeldheid, wat deur die Weste aangevoer word waarom verdere ontwikkelingshulp aan die kontinent nie gewens is nie:

---

1 Duidelikheidshalwe moet kortliks gemotiveer word waarom soveel aandag aan die werk van net een skrywer verleen word. Die redes is die volgende: (1) Sy boek *The end of poverty* (feitlik dadelik 'n blitsverkoper) is een van die mees resente boeke wat 'n oorsig oor die stand van armoede (en rykdom) oor die wêreld gee. (2) Sachs is een van die hoogs aangeskrewe ontwikkelingsekonome wêreldwyd. (Hy word bv. "one of the world's hundred most influential people" genoem.) (3) Hy beskik oor internasionale praktiese ervaring oor die afgelope 25 jaar (bv. as adviseur van talle regerings met sukkelende ekonomieë, asook raadgever van die sekretaris-generaal van die V.N.). (4) As makro-ekonoom ontbloom hy baie strukturele oorsake van armoede met behulp van wat hy noem sy "kliniese ekonomie". (5) Anders as baie ander ekonome skryf hy ekonomiese onderontwikkeling nie net aan een of 'n paar nie, maar talle faktore toe (sy differensiaal diagnose). (6) Ten slotte laat hy – te midde van groot moedeloosheid oor die waarde van ontwikkelingswerk – 'n hoopvolle stem hoor. Ekstremes armoede kán oorwin word – en hy toon aan hoe dit binne 20 jaar kan gebeur.

- Afrika is arm omdat die Westerse lande ryk is a.g.v. hulle eeu-lange uitbuiting van die kontinent (bv. eeue van slawerny, kolonialisme, koue oorlog en neo-kolonialisme.)
- Dit is sinloos om (verdere) ontwikkelingshulp aan Afrika te gee, aangesien dit feitlik geen resultate boekstaaf nie.
- Afrikaleiers, -regerings en -mense is meer korrup as elders in die wêreld.
- Afrika se ondemokratiese en outoritêre leiers en regerings maak ontwikkeling onmoontlik.
- Volledige ekonomiese vryheid (die kapitalistiese vryemarkstelsel) ontbreek nog te veel in Afrika.
- 'n Algemene gebrek aan moraliteit by Afrikane veroorsaak siekte en dood (bv. vigs).
- Om kindersterftes (deur ontwikkelingshulp) te verminder los nie die probleem op nie – dit lei net tot meer honger volwassenes.
- Die ekonomiese groei in die res van die wêreld sal outomaties uiteindelik ook na Afrika versprei.
- Afrikane is nie kompetender genoeg nie.

2.2 Die (tradisionele) Afrikakultuur as die skuldige?

Gewoonlik word in dié verband gesê Afrika het 'n gebrek aan moderne waardes. Voorbeelde is dat hulle nie daarvan hou om te werk nie (lui is), dat die gemeenskap individuele onderdruk en nog meer.

Aangesien die tradisionele Afrikakultuur – as moontlike struikelblok op die pad na ontwikkeling – die fokuspunt van hierdie artikel is, word Sachs se visie daarop breedvoerig weergegee.

Hy toon met voorbeelde oor die wêreld aan dat die gedagte dat kultuur ontwikkeling kan belemmer al 'n lang geskiedenis het (vgl. Sachs, 2005:316 e.v.). Reeds in 1870 is byvoorbeeld van Japan – vandag 'n ekonomiese reus – gesê dat dit a.g.v. kulturele redes nooit sal ontwikkel nie. Max Weber het beweer dat die Protestantse geloof die geheim van ontwikkeling is, terwyl Ierland en Italië (Rooms-Katolieke lande) vandag verder as sekere oorwegend Protestantse lande ontwikkel is. Daar is in die verlede ook beweer dat China weens die Confucianisme nie sal kan ontwikkel nie. Toe dit wel gebeur het, is die teorie omgekeer: sy ontwikkeling word toe aan die tradisionele Confucianistiese waardes toegeskryf! In die geval van Indië is (a.g.v. die Hindoegeloof) dieselfde verkeerde voorspellings gemaak, want vanaf 1990 is dit een van die vinnigste groeiende ekonomieë. Soortgelyke foutiewe vooruitskouings is ook gemaak t.o.v. baie Moslemlande.

Volgens Sachs is ook Afrika en sy boere nie lui nie, maar het hulle nie die nodige kunsmis, implemente, paaie, besproeiing, vervoer en bergingsfasiliteite om van boerdery 'n sukses te maak nie. Hy verwys (p. 317) na die World Values Survey, waarin die vraag gestel is hoe belangrik dit vir ouers is dat hul kinders leer om hard te werk. Tot 83% Afrikane het dit as belangrik beskou – teenoor die slegs 61% Amerikaners.

Diegene wat beweer Afrikane is lui, kan dit dus nie bewys nie, maar verval meestal in 'n sirkelredenasie: “Hulle is arm omdat hulle lui is. Hoe weet ons dat hulle lui is? Omdat hulle arm is”!

Reeds vroeër (vgl. p. 57, 60) het Sachs beweer dat kultuur nie armoede kan verklaar nie. Nou is sy konklusie (p. 317): “Culture-based predictions of social change are fragile and often incorrect even in the most culture-bound areas of human behavior”. Dit is veral om twee redes die geval: (1) Kulturele gewoontes is nie onveranderbaar nie, maar – al gebeur dit nie altyd vinnig nie – verander as gevolg van ekonomiese veranderinge. (2) Kulturele interpretasies word meestal eerder op grond van eie kulturele vooroordele teenoor 'n ander kultuur as op grond van meetbare feite gemaak.

2.3 'n Vraagteken

Die vraag is of Sachs nie die kulturele faktor in ontwikkeling onderskat nie. Indien wel, waarom doen hy dit? Van der Walt (1999:56-66) haal byvoorbeeld talle bronne aan oor die belang van kultuur. Ontwikkeling self is immers 'n deel van kultuur. (Vgl. in die verband ook Arizpe, 1996 en veral Masini e.a., 1994.) 'n Vluchtige blik op wat Sachs as die *werklike* oorsaak vir ekonomiese onderontwikkeling en ontwikkeling beskou, werp hierop lig, asook op die lewensbeskoulige perspektief van waaruit hy die ontwikkelingsprobleme wil oplos.

2.4 Die werklike oorsaak van armoede in Afrika en die oplossing van die probleem

Volgens Sachs (2005, op verskillende plekke) is die werklike oorsaak vir die nood in Afrika onder andere die volgende:

- Afrikalande se *fisiese geografie* en gevolglike isolasie van die res van die wêreld.
- *Fiskale probleme*: regerings is te arm om in noodsaaklike infrastruktuur vir ekonomiese groei te belê.
- *Geopolitieke faktore*: handelsintervensies, en -sanksies, oorloë en vlugtelingsprobleme.
- *Demografiese oorsaak*: a.g.v. die hoë geboortesyfer in Afrika kan aan al die kinders nie die nodige voedsel, gesondheidsorg en onderwys voorsien word nie.

- Gebrek aan *wetenskaplike navorsing* en die nodige *tegnologiese middele*.
- Die “*armoedefuik*” waarin die meeste Afrikalande vasgevang is waaruit hulle nie sonder buitelandse hulp kan ontsnap nie.

Sachs se oplossing (p. 244) sluit hierby aan. Afrika het dringend behoefte aan die volgende soorte “kapitaal”: (1) menslike, (2) besigheids-, (3) infrastrukturele, (4) natuurlike, (5) publieke en (6) kenniskapitaal.

Volgens Sachs het die ryk wêreld genoeg geld en middele om uiterste armoede in Afrika binne twintig jaar (teen 2025) te halveer en só baie lande te help om hulle voete op die eerste trap van die ontwikkelingsleer te plaas.

3. Die filosofiese grondslae van Sachs se denke en die implikasies daarvan

Hoewel daar groot waardering vir sy werk en sy optimisme is, is dit nodig om enkele vrae – veral oor die lewensbeskoulike uitgangspunte van Sachs se denke – te stel.

3.1 ’n Rasionalistiese uitgangspunt

Veral aan die einde van sy boek (vgl. Sachs, 2005:347 e.v.) word dit duidelik waarop hy sy laaste vertrouwe stel. Hier ontpop hy as ’n byna kritiklose bewonderaar van die rasionalistiese denke van die Aufklärung of Verligting – figure soos John Locke, David Hume, Immanuel Kant, Adam Smith en Condorcet. Volgens hierdie denkers moet die politiek, ekonomie, internasionale verhoudinge, onderwys, wetenskap en tegniek op die Rede (met ’n hoofletter, omdat dit ’n verabsoluteerde verstand impliseer) gebou word om die vooruitgang van die samelewing te verseker. Hier vind ons ook die oorsprong van die Westerse vooruitgangsgeloof.

Merkwaardig vir die irrasioneel-getinte postmoderne tyd waarin ons leef, is Sachs ’n voorstander van die vroeëre modernistiese geloof in die rede: “Progress is possible ... Reason can be mobilized to promote social well-being ... Human institutions, indeed, should be designed in the light of reason precisely to control or harness the irrational side of human behaviour ... Enlightenment commitment to reason is a belief that... human reason can still be harnessed – through science, nonviolent action, and historical reflection – to solve basic problems of social organization and to improve human welfare.” (Sachs, 2005:353; vgl. ook p.360.)

3.2 Kritiese vrae

Hierdie en ander soortgelyke insprake – voorwetenskaplike *geloofs-uitsprake* – help ons nie alleen om Sachs beter te verstaan nie, maar ook

om sy oplossing vir die wêreld se armoedevraagstuk meer krities te beskou. Die outeur noem net die volgende (vgl. ook Jongeneel, 2006):

Mensbeeld

Sachs deel die (oor-?) *optimistiese mensbeeld van die verligting*. Omdat die mens – ten spyte van irrasionele trekke – as ’n redelike wese beskou word, kan hy alle probleme oplos en die samelewing vernuwe. Van sondigheid – wat ook die menslike strukture beïnvloed – is daar nie sprake nie.

Samelewing

Saam met die optimistiese antropologie gaan dus sy *geloof en die ‘maakbaarheid’ van die samelewing*. Sachs beroep hom telkens op historiese gevalle waar die samelewing verbeter is. Maar wat van byvoorbeeld twee vernietigende wêreldoorloë en baie ander rampe wat “redelike” mense hulself aangedoen het? Ook ontwikkeling – dit bewys die afgelope vyftig jaar – is ’n proses van val en opstaan, mislukkings en suksesse. Bowendien geskied dit nie oornag nie. Is Sachs werklik realisties om te dink dat dit binne 10-20 jaar haalbaar is om die armstes uit hulle armoedefuik te bevry?

Werklikheidsbeskouing

Ook die *middele* waarmee Sachs sy lofwaardige doel wil bereik, pas in by sy rasionalistiese uitgangspunt, nl. (Westerse) wetenskap en tegnologie. Dit sluit ook aan by die hedendaagse tegnisme of tegniese wêreldbeeld waarop Reformatoriese denkers soos Schuurman (2005) die aandag vestig. Daarvolgens word die werklikheid beskou as ’n tegniese geheel (waarin die mens slegs op sterk gereduseerde manier figureer) wat met wetenskap, tegniek en geld verbeter – selfs vervolmaak – kan word. Skep Sachs met so ’n visie nie oorspanne verwagtings wat nie realiseerbaar is nie?

Globalisering

Gevolgtrek sien Sachs ook nie die gevare verbonde aan die *globalisering* van die Westerse kapitalisme, wetenskap en tegnologie raak nie, maar kritiseer hy die anti-globaliste (p. 353). Hy staan “enlightened globalization” voor (p. 358). Soos onder andere Van der Walt (2006:89 e.v.) aangetoon het, is globalisering glad nie ’n onvermengde seën vir die arm lande nie. Dikwels word hulle daardeur juis van ontwikkeling uitgesluit.

Die rede

Dat die *rede alleen nie voldoende garansie vir sosiale geregtigheid is nie*, blyk ook daaruit dat Sachs van mening is dat lande wat swak (korrupte) regerings het nie vir internasionale hulp kwalifiseer nie. Verder, dat sekere lande wat hulle voete al op die ontwikkelingsleer het nie verdere steun nodig het nie, terwyl daar nog miljoene armes in so ’n land kan wees.

Ekonomie

Volgens die Reformatoriese filosofie het die ekonomiese wel (soos enige ander menslike aktiwiteit) 'n logiese of redelike aspek of kant. Die ekonomiese is egter nie (soos by Sachs) daarop *gefundeer* nie maar in die sosiale. Eenvoudig gestel: ekonomie en ook ontwikkelings ekonomie is mensewerk. Tereg sê Jongeneel (2006:15): “Het is juist met betrekking tot die sosiale en kulturele dimensies dat er twijfels rijzen ten aanzien van de haalbaarheid van Sach's op zich loffelijke *End of poverty*-initiatief”.

Die kulturele

Nou verstaan 'n mens ook *waarom Sachs* (vgl. hierbo) *so min aandag aan die kulturele “element” in ontwikkeling gee* en dit vir sy toekomsbeplanning as feitlik irrelevant beskou. Hoewel die rede die kultuur skep, is die kultuur heelwaarskynlik die nie so maklik beheerbare “irrational human behavior” (vgl. sitaat hierbo).

Jongeneel sê egter tereg (2006:15) die volgende: “Als mensen (in die ekonomie – BJvdW) zo'n centrale rol spelen, is ook het zaak van reenschap te geven van hun cultuur, reactiepatronen, verwachtingsvormen en onderlinge afhankelijkheids-relaties”. Dit beteken onder andere dat 'n mens by ontwikkelingswerk jou op die inheemse kultuur moet instem, sodat die ontwikkeling werklik daarin ingebed word.

Ook Goudzwaard en De Lange (1995:39) huldig presies die teenoorgestelde visie as dié van Sachs. In hierdie geval ten opsigte van die kulturele bepaaldheid van die Westerse ekonomiese denke self (Sachs ingesluit): “... today's vexing economic problems, though often described in economic terms, are primarily crises of *culture*. They are partly sociopolitical and partly religious ... they will require more than technical solutions; they will also require *cultural* solutions... We shall therefore find it important to address the premises or assumptions about life that drive economic theory and practice in Western culture.” (Die outeur wil lesers aanbeveel om Goudzwaard en De Lange se boek – hoewel dit tien jaar eerder verskyn het – as 'n soort Reformatoriese “kommentaar” op Sachs se boek te lees.) Sachs wil graag die belang van ander kulture oor die hoof sien, terwyl hyself blykbaar nie daarvan bewus is hoe Eurosentries hyself oor ontwikkeling dink nie!

Wetenskapsidee

Heel waarskynlik is dit ook as gevolg van Sachs se rasionalistiese vertrekpunt, met die daarmee gepaardgaande idee van 'n neutrale, onbevooroordeelde wetenskap, dat hy van mening is dat dit moontlik sou wees om die kulturele faktor in ontwikkeling te ignoreer.

Onsensitiwiteit

In verskeie publikasies het Van der Walt (1999, 2003 en 2006) egter reeds aangetoon dat een van die belangrikste redes vir die mislukking van talle ontwikkelingsprojekte in Afrika (en elders) juis die Westerse onsensitiwiteit vir inheemse kulture is.

Multidissiplinêr

Ten slotte het ons in Sachs se boek (vgl. weer bogenoemde werke van Van der Walt) met 'n eng ekonomistiese benadering van ontwikkeling te make, terwyl dit 'n komplekse aangeleentheid is en daarom 'n multidissiplinêre benadering noodsaak.

Die voorafgaande het duidelik laat blyk dat verdere besinning oor die kulturele “element” van ontwikkeling noodsaaklik is. Aangesien vooroordele – veral vanuit die Weste – op hierdie gebied 'n groot rol speel, sal die woord hier hoofsaaklik aan Afrikane self gegee word. (Die veronderstelling is nie dat Afrikane noodwendig meer objektief sou wees nie, maar wel dat hulle kritiek op hulle eie kultuur tog op 'n poging in die rigting dui.)

4. Afrikane self oor die negatiewe invloed van die kulturele faktor op ekonomiese ontwikkeling

Wanneer Westerlinge die aandag daarop vestig dat die Afrikakultuur, behalwe die goeie daarin, ook elemente bevat wat negatief vir ontwikkeling is, is sommige Afrikane geneig om dit as Westerse Eurosentrisme en meerderwaardigheid af te maak. (In Suid-Afrika kan dit selfs as neo-apartheid beskou word.) Daarom is die literatuur gefynkam vir uitsprake van Afrikane self.

4.1 Twee visies

Die literatuur lewer twee standpunte. Hulle kom daarop neer dat die een ontken en die ander erken dat die tradisionele Afrikakultuur (of elemente daarvan) 'n struikelblok op die pad na (Westerse) ontwikkeling kan wees.

4.1.1 Die tradisionele Afrikakultuur bevat geen gebreke nie

Baie boeke op die gebied van die bedryfslewe wat na 1994 in Suid-Afrika verskyn het van hierdie standpunt uitgegaan. (“Ubuntu” word byvoorbeeld kritiekloos aanvaar.) Weens ruimtegebrek word alleen 'n Unesco-publikasie hier as voorbeeld genoem: *Tradition and development in Africa today* (1990). In die finale verslag van die groep Afrikane (p. 123-136) word telkens net beklemtoon dat ontwikkeling misluk het, omdat dit nie met die ou, tradisionele Afrikakultuur rekening gehou het nie (pp. 125, 129, 131 en 132). Op bladsy 133 word selfs gesê dat die tradisie nie by

moderne ontwikkeling moet aanpas nie, of dat daar – soos meestal die geval is – nie ’n wisselwerking tussen die twee moet wees nie, maar dat modernisering alleen by die tradisie moet aanpas: “It was not a case of adapting tradition to modern society; rather, the latter should be based on tradition.”

Dit is baie duidelik dat ’n baie onkritiese instelling ten opsigte van die eie kultuur ten grondslag van so ’n standpunt lê. Dit kom dan ook baie duidelik in stellings 50 en 51 na vore: “The question should not be asked whether there were positive and negative aspects of tradition that were incompatible with development. In the opinion of the experts, there was no question of good or bad traditions. Traditions should rather be referred to as being inadapted or else adapted to a particular activity or situation” (p.132).

Die outeur kon nie vasstel of hierdie standpunt bloot die resultaat is van die naïewe veridealiserings van die eie tradisies en of dit dalk ’n deurwerking van die hedendaagse Postmodernisme is nie. Volgens baie postmodernistiese relativiste is alle kulture ewe waar en bestaan daar dus nie ’n moontlikheid om een kultuur vanuit ’n ander of vanuit byvoorbeeld God se openbaring te beoordeel nie.

Bennaars (1988:306) sê tereg dat die moderne kulturele relativisme sowel positiewe as negatiewe implikasies inhou. Positief beteken dit dat enige soort etnosentrisme verwerp word, sodat relativisme ook kan bydra tot die groter begrip van ander kulture. Aan die ander kant werk dit egter konserwatisme en tradisionalisme in die hand. Hy verduidelik: “... relativism tends to encourage almost inevitably, traditionalism and conservatism, characterized by a high degree of complacency and an uncritical endorsement of the *status quo*. If all cultures or ethical systems are valued to be the same, there is no urgent need to change; rather one is made to defend the old.”

Hierdie eerste onkritiese standpunt lei dus dikwels daartoe dat gesê word dat die oplossing van Afrika se probleme eenvoudig is dat die tradisionele kultuur weer moet herleef. Dit klink taamlik onrealisties.

’n Tweede standpunt onder Afrikane is:

4.1.2 Die tradisionele Afrikakultuur bevat gebreke en voorbeelde daarvan word gegee

Van hierdie tweede visie moet gesê word dat die Afrikaskrywers dit nie altyd eksplisiet as inherente *gebreke* aandui nie, maar eerder as *verskille* van die Westerse kultuur, wat gevolglik struikelblokke op pad na ontwikkeling kan vorm.

As voorbeeld hiervan kan die verskil tussen Westerse en Afrika-idees oor armoede en rykdom genoem word. Sizoo (1995:18) vertel van ’n ontwik-

kelingsprojek in Senegal. 'n Bank is gestig om krediet aan armes wat geen grond besit het nie te voorsien, sodat hulle byvoorbeeld gereedskap vir bouwerk, skrynwerk en naaimasjiene kon koop. Die mense was entoesiasies. Baie geld is geleen en na drie jaar is die projek geëvalueer. Hoewel die lenings terugbetaal is, was die resultaat van die evaluering negatief. Die ekonomiese toestand van die mense het nie sigbaar verbeter nie. Dit was duidelik dat die grootste hoeveelheid geld nie belê is in dinge wat hulle van kontantinkomste voorsien het nie. Nadat ondersoek ingestel is, het geblyk dat die mense wel die geld gedeeltelik in gereedskap belê het. Die grootste gedeelte van die lenings is egter in 'waardevoller sekuriteite' belê: die tradisionele uitleenskemas (*tontines*), die troue van die dogter van 'n veraf verwante 'oom', 'n begrafnis vir die dogter van 'n neef ensovoorts.

Soiets kan 'n Westerling alleen begryp indien hy besef dat Afrika 'n ander opvatting het oor rykdom en armoede. "In Africa the notion 'poor' does not in the first instance mean to lack material means (food, housing, clothing etc.), but to be a 'social orphan', not to have social relations" (Sizoo, 1995:15). Ryk sou dan beteken om goeie sosiale verhoudinge met jou medemens te hê – en bereid te wees om ook geld daarin te belê!

4.2 Verduideliking van benadering

Daar word hier van die veronderstelling uitgegaan dat, hoewel die kulture van die talle etniese groepe onderling groot verskille toon, almal tog tipiese trekke gemeenskaplik het, sodat van 'n tradisionele Afrikakultuur gepraat kan word.

Voordat die gebreke in die Afrikakultuur genoem word, moet nog drie ander punte ook beklemtoon word.

4.2.1 Net sekere trekke t.o.v. ekonomiese ontwikkeling

Omdat lesers die outeur so maklik kan misverstaan (in hierdie geval mag hulle dink dat hy negatief is teenoor alles in die Afrikakultuur en dus graag Afrikane aanhaal wat ook negatiewe dinge daarvoor sê), konstateer hy uitdruklik: Dit gaan hier spesifiek oor *sekere* trekke in die tradisionele Afrikakultuur wat struikelblokke kan wees op die pad van *Westerse* ontwikkelingsideale, wat hoofsaaklik *ekonomiese* ontwikkeling behels. Hiermee word geensins ontken dat hierdie *selfde* karaktertrekke van die tradisionele Afrikakultuur *in ander opsigte* Afrika weer meer ontwikkelend kan maak as die Weste nie.

Twee voorbeelde kan as illustrasie dien. Afrikakommunalisme is 'n *struikelblok* vir ekonomiese ontwikkeling, want dit erken nie en onderdruk selfs individuele inisiatief wat essensieel is vir Westerse ontwikkeling (die bewyse volg later). Hierdie kommunalisme moet egter *positief waardeur* word in die geval van Afrika se klem op intermenslike verhoudings.

Afrika se tydsbeskouing is 'n *struikelblok* vir Westerse ekonomiese ontwikkeling, Die rede hiervoor is dat tyd nie volgens hulle (soos in die geval van die Weste) vir materiële vooruitgang uitgekoop word nie. Dit is egter *goed* wanneer tyd – volgens Afrikatradisie – ‘gemaak’ word om jou verhouding met jou medemens ten goede te kom.

4.2.2 Die positiewe nie in berekening gebring nie

Omdat Afrika ernstige ekonomiese probleme ondervind, word in al die geskrifte wat hier volg die aandag net op (negatiewe) kulturele trekke gevestig wat dié probleme kan veroorsaak. Dit sou net so belangrik – of selfs belangriker – kon wees om te weet watter trekke van die tradisionele kultuur ekonomiese ontwikkeling kan bevorder.

4.2.3 Opgeskorte oordeel

Die elemente van die Afrikakultuur wat deur 'n aantal Afrikane self as negatief vir die (Westerse) ekonomiese ontwikkeling van Afrika beskou word, word hier alleen weergegee sonder om dit te bespreek of te beoordeel, en wel om twee redes: (1) Ontwikkeling is 'n komplekse proses en hang baie van die omstandighede af. (2) Dit is beter as die mense van Afrika hierdie aspekte van hulle kultuur self sal evalueer, sodat die skrywer se moontlike Westerse vooroordeel uitgeskakel kan word.

4.3 Nyasani oor die “siel” van die Afrikaan

Omdat Nyasani (1997) se werk die enigste voorbeeld is wat opgespoor kon word van 'n hele boek uit die pen van 'n Afrikaan wat oor die aangeleentheid handel, word dié boek hier eers behandel. (Daarna volg daar flitse en fragmente uit die ander skaars bronne op hierdie gebied.) Om groter objektiwiteit te verseker word dikwels aan die skrywer self die woord gegee.

Soos reeds gesê, is hierdie boek uitsonderlik. Daar bestaan (ten minste volgens die outeur se kennis) geen ander Afrikaskrywer wat so eerlik oor sy eie kultuur is en dit bowendien – vir publieke kennis – te boek stel as hierdie filosoof uit Nairobi nie. Dit is ook nie eerste keer wat hy dit doen nie (vgl. Nyasani, 1988).

4.3.1 Doel

Op die agterste omslag daarvan word die doel met hierdie publikasie soos volg verduidelik: “The purpose of this book is not to indict or condemn the African ways but to generate a genuine debate on what Africa can do to pull itself out of the embarrassing economic rut ... the book is a recipe for self-critique ... that conveys one important message: Africa, change or perish!”

Op bladsy 134 word dit soos volg gestel: “The principal objective of this book is to provoke criticisms of ourselves as a black race that is generally

backward ... to identify the actual causes of the problems afflicting Africa.”

Aan die einde van die boek (p. 157) beklemtoon die outeur die erns van sy bedoeling met hierdie laaste woorde. “... I have put down these thoughts without prejudice and without the least intention to make apology for what I have written ...”.

4.3.2 Drie verskille van die ‘gees’ van Afrika met dié van ander kulture

Volgens Nyasani (1997:57) word dit algemeen aanvaar – en ook aangeprys – dat die gees (“mind”/”psyche”) van Afrikane die volgende drie unieke trekke sou vertoon. (1) hulle gemeenskapsin (“sociality”) en sosialiteit (“sociability”); (2) hulle geduld en verdraagsaamheid, en (3) hulle simpatieke geaardheid en aanvaardingsgesindheid. Is dit waar?

Gemeenskapsin

Nyasani (p. 64 e.v.) beskou die tipiese trek van die tradisionele Afrikakultuur (gewoonlik kommunalisme of kommunitarianisme genoem) egter juis as een van die grootste struikelblokke vir ontwikkeling. As gevolg van die onpersoonlike “ons” waarin die individu opgaan, ontbreek persoonlike verantwoordelikheid dikwels – Afrikane is geneig om op die groep se besluite te wag of hulle skuif hulle eie verantwoordelikheid af op die onpersoonlike groep.

Nyasani vestig dus die aandag op die raaisel van die “unsociality” van die sogenaamde natuurlike “sociability” van sy mense: “the obnoxious practice of social indifference and lack of cooperation in the midst of a seemingly thriving atmosphere of sociality and mutual concern” (p. 66). Volgens hom faal die hooggeroemde gemeenskapsin van die Afrikane op tragiese wyse – tot so ’n mate dat hy as gevolg van hulle blatante egoïsme of selfsugtigheid neig om die hele idee van ’n hegte gemeenskapsgevoel te verwerp (p. 67).

Die reeds genoemde gebrek aan ’n persoonlike verantwoordelikeheidsin lei ook daartoe (p. 68) dat die mense van Afrika ’n onbekernde, traak-my-nie-agtige houding teenoor hulle hele omgewing openbaar (Die strooi van rommel word as voorbeeld genoem.)

Sy vraag is dus of Afrikane se kommunalisme werklik iets diep gewortel in hulle kultuur is, of bloot ’n voorwendsel, of selfs ’n gemeenplaas om diegene te beïndruk wat Afrikane nie goed genoeg ken nie (p. 68).

Sy gevolgtrekking is dat daar ongetwyfeld wel iets soos ’n sterk gemeenskapsin onder (veral tradisionele) Afrikane is, maar die vraag is in hoe verre dit werklik die hele samelewing deursuur. Dit moet dus nie oorskakel word nie (p. 70). “... whenever there may be a talk about African

brotherhood, sociality and other fraternal labels, the sensible position is that of caution and reticence” (p. 72).

Verdraagsaamheid

Volgens Nyasani (p. 75-77) is Afrikane nie geduldiger as mense van ander kulture nie. Hulle is alleen geduldig, omdat hulle as gevolg van baie omstandighede in Afrika meestal nie anders kan nie!

Simpatie

Ook die gedagte dat Afrikane meer simpatiek/aanvaardend sou wees, word verwerp. Volgens Nyasani (p.80) is hulle wel meer emosioneel en deel dus graag in ander se smart en vreugde (Die belangrike plek van begrafnisse en troues in Afrika word as voorbeelde genoem).

4.3.3 Groter plooibaarheid van die gees

’n Tweede gedeelte van Nyasani se boek handel oor die groter vatbaarheid van die Afrikaan se gees vir allerlei indrukke van buite (In die Engels word woorde soos “pliable”, “impressible” en “persuadable” gebruik). Daarom het die massa (“crowd”) groot invloed op die individu (p. 101), heers daar ’n gees van konformisme (p. 101) en volgsaamheid (p. 113) en is daar gevolglik ’n gebrek aan kritiese denke (p. 130).

Afrikamusiek en -dans

In dié verband bespreek Nyasani tradisionele Afrikamusiek, -sang en -danse se kenmerkende ritmies-herhalende (vir Westerlinge soms eentonige) eienskappe. Volgens hom gaan dit in musiek en dans in Afrika om meer as net vermaak: “...it assumes some occult ontological dimensions which culminate in the common sharing of feelings and emotions” (p. 115). Dit hang weer saam met die sterk gemeenskapsin: “...the African repeats himself because of his social existence” (p. 116).

Dit het egter ook negatiewe gevolge. Die herhalende aard van Afrikamusiek en -dans “...express what seems to be an endemic and congenital trait of what could be described as a natural benign docility generally brought about by years of blind submission and unquestioning compliance to the mystique of higher authority...” (p.113).

Gesagsverhoudinge

In ’n volgende hoofstuk gaan die outeur dus dieper in op die gesagsbeskouing van tradisionele Afrika. Dit is ’n hiërargiese gesagsvisie (van bo na onder) – ten spyte van die sterk klem op die gemeenskap. “Respect, reverence and obedience seem to operate in a vertical direction and always takes account of who is above and who in the subordinated order of beings

... the members below ... are not supposed to question that authority, neither are they supposed to hold dissenting views on what is handed down” (p. 126).

Die gevolge van so ’n visie op gesag (in die finale instansie afgelei van die voorouers) lei tot tradisionalisme, konformisme en ’n gebrek aan selfstandige denke en inisiatief. “These rules are often so byzantine that they hardly permit flexibility or even exercise of personal judgment ... They are responsible for forging a one-track mind and uncritical judgment ... In a word, they undermine the power of independent thinking and surreptitiously deprive the African mind of initiative endeavours. Thus what we experience ... is the apparent stagnation or stalemate in social as well as economic evolution” (p. 130).

Kletspraatjies

Voordat die outeur sy oplossing vir Afrika se probleme probeer gee, laat hy hom nog uit oor die gevolge van Afrikamense se gewoonte om baie te praat, te babbel of the klets (“palaver”). Weereens word hy self aan die woord gestel: “There is hardly any gainsaying that Africa is seriously plagued with circumlocutions and many cases of verbose and redundant language. What can ordinarily be articulated in one sentence may very well be expressed in four sentences in Africa due to the tendency to indulge in circumlocation or due to the lack of a practical logic of precision and economy of words. Very often a simple discourse ... ends up becoming a protracted and insipid palaver and not infrequently degenerates into idle conversation” (p. 131).

Die implikasies van hierdie algemene trek onder Afrikane stel hy soos volg:

“ ... Africa’s economic retardation is a consequence of the overindulgence in distractive activities, including circumlocutory verbal expressions in every-day discourse. It is equally true to say that the amount of man hours spent on elaborate but irrelevant palaver can transform the economic fate of Africa if usefully and appropriately employed on economic development programmes” (p. 131).

4.3.4 Selfdiscipline as die oplossing

Nyasani (p. 134) worstel aan die einde van sy boek nog steeds met die probleem van die moontlike (kulturele) redes vir Afrikane se ekonomiese agterstand in die wêreld: “The question that haunts me is: Why is a black man generally backward and why can he not pull himself out of this shameful rut?” Sy antwoord is: “The answer I seem to stumble on everytime is his total disregard for discipline in the widest sense of the word” (p. 134).

In plaas van deur dissipline word Afrika, volgens Nyasani, gekenmerk deur onverskilligheid, ongeërgdheid (“casualiness”), laksheid, nalatigheid (“laxity”), verbystering (“distractedness”), besluiteloosheid (“indecisiveness”) en ’n onbepalende lewensstyl – in een woord: ’n “happy-go-lucky attitude”(p.140). Dit is almal faktore wat Afrika se ontwikkeling belemmer. As gevolg hiervan word weinig beplanning gedoen en onnodig met die afhandeling van dringende sake gesloer.

Dissipline is volgens hom ’n houding/instelling van die gees waarvolgens ’n mens op konsekwente wyse, met volharding, vasberadenheid en sonder enige kompromie ’n doel wil bereik (p.135). Selfdissipline lei tot ’n gevoel van persoonlike verantwoordelikheid (p. 137) (’n Mens hoef nie van bo af deur die gemeenskap geforseer te word om iets te doen nie). Daarom is selfdissipline vir hom ’n *conditio sine qua non* om geestelik, sosiaal, polities en ekonomies te ontwikkel (p.141). Want ’n gedissiplineerde mens hou hom/haar nie met onbenullige en irrelevante kleinlikhede in menslike verhoudinge besig nie.

Die gebrek aan dissipline lei tot baie ander dinge. Een daarvan is die gebrekkige kultuur van onderhoud en instandhouding: Eens pragtige stede se strate, tuine, grasperke en geboue raak verval, goeie paaie het onbegaanbaar geword, masjinerie en tegniese aparate werk net nie meer nie.

4.3.5 Afrika se beskouing en gebruik van tyd

Ten slotte dui Nyasani aan dat selfdissipline veral na vore moet kom in hoe Afrikane met tyd omgaan. Hy is daarvan oortuig dat “no meaningful progress can be achieved in the absence of a well-coordinated programme that is managed within the specifications of time and space ... no human progress can be achieved if the process by which it is attained disregards the flow of time ...” (p. 145).

Gebrek aan stiptelikheid

’n Voorbeeld van hierdie verontagsaming van die belang van tyd is Afrikane se gebrek aan stiptelikheid (“punctuality”). Volgens hom behoort puntualiteit ’n teken van wedersydse respek te wees – iets waarop Afrikane – ironies – groot klem lê!

In plaas van ’n poging om ’n verpligting, verantwoordelikheid of belofte stiptelik na te kom, vind hy egter die volgende: “The good inhabitants of Africa wear fancy watches on their wrists but, alas, they are no more than ornaments or gadgets of ‘gaudy’ decoration. The watch or clock in Africa is strictly not supposed to tell the time when an event should be undertaken or should be terminated. Neither is it supposed to cause a stir for an undertaking such as a pre-arranged appointment or even a simple date ... They entertain the conviction that time can wait or that time is no factor ...

This is a pathetic attitude indeed and one that has contributed substantially to Africa's economic woes and backwardness" (p. 151).

'n Ernstige waarskuwing

Nyasani se samevattende, afsluitende woorde bevat 'n waarskuwing aan die mense van Afrika "... unless Africa takes up its destiny seriously and re-examines its mental attitudes towards responsibility, self-discipline, time-management and time-exploitation, there is going to persist a real danger of being recolonized ..." (p. 155).

4.3.6 Stof tot nadenke

Dit sou onverantwoordelik wees om Nyasani se eerlike – soms striemende – kritiek op sy mede-Afrikane eenvoudig te ignoreer sonder om dit ernstig te oorweeg. Om seker te maak dat Nyasani nie 'n uitsonderlike geval van oordrewe vooroordeel is nie, is dit nodig om na te gaan of ander Afrikane soortgelyke – en dalk ook ander – kulturele struikelblokke op die pad na ontwikkeling noem. Die klem val nie hier in die eerste plek op die spesifieke nadelige *aspekte* van die tradisionele Afrikakultuur nie, maar op die *feit* dat Afrikane self die dinge raaksien.²

Heelwaarskynlik omdat dit so moeilik is om krities te wees teenoor 'n mens se eie kultuur, is hierdie soort bronne skaars en het dit 'n langdurige en intensiewe soektog vereis om hulle op te spoor. Die ontsaglike nood in Afrika dwing egter blykbaar Afrikane om (veral vanaf die negentigerjare van die vorige eeu) meer openlik en krities daaroor te praat en skryf. Hier volg die resultaat van die soektog.

4.4 Kinoti en Kumuyu oor negatiewe trekke

Reeds in sy boek van 1994 noem prof. Kinoti spesifieke trekke van die Afrikakultuur as struikelblokke in ontwikkeling, waaronder 'n fatalistiese ingesteldheid, toleransie van die kwaad, 'n verkeerde opvatting en gebruik van tyd, swak bestuur, organisasie, beplanning en instandhouding, asook 'n gebrek aan werksetiek (toegewydheid en hardwerkendheid).

In sy latere werk saam met Kimuyu (vgl. Kinoti & Kimuyu, 1997:26, 27) raak hulle weer die kulturele faktore aan en noem soortgelyke sake soos 'n gebrek aan 'n werksetiek wat harde, eerlike arbeid beklemtoon, die verontagsaming van die belang van tyd en die gebrek aan goeie, effektiewe organisasie.

---

2 Geïnteresseerde lesers sou dus self aan die einde 'n inventaris kon opstel van die verskillende fasette van die Afrikakultuur wat ekonomiese ontwikkeling in die weg mag staan.

Nuwe sake word ook beklemtoon, soos byvoorbeeld die gevolge van die sterk geloof in die geesteswêreld en toordery (pp. 289-290). Dit veroorsaak dat die mense van Afrika voortdurend in vrees lewe. Vrees maak 'n mens magteloos, apaties en fatalisties. Dit lei tot 'n niksdoenbenadering.³

Fatalisme is een van die belangrikste oorsake van onderontwikkeling, want dit het 'n beperkte toekomsvisie, onwilligheid om in die toekoms te belê en 'n gebrek aan persoonlike verantwoordelikheid tot gevolg. Mense wat fatalisties ingestel is, wil nie verantwoordelikheid vir die toekoms aanvaar nie, omdat dit onbekend is en omdat jy ook nie jou medemens kan vertrou nie.

Verder word ook klem gelê (Vgl. Kinoti & Kimuyu, 1997:290 e.v.) op die gevolge van tribalisme, soos die talle interetniese oorloë en die ekonomiese ontwrigting en agteruitgang wat dit meebring.

4.5 Dembetembe oor voorouerverering

Die artikel van hierdie Afrikaan is die enigste voorbeeld wat die outeur kon vind wat 'n eksplisiete erkenning bevat dat die diepgewortelde geloof in die voorouers negatiewe gevolge vir ontwikkeling kan inhou. Die titel van sy bydrae stel dit alreeds duidelik: "Ancestor worship among the Shona: an agent for national development retardation" (Dembetembe, 1988:109-120).

Dembetembe gee eers 'n uiteensetting van die verskillende soorte voorouergeeste en hulle rolle. Daarna wys hy op enkele positiewe trekke van die geloof. (Dit het bv. 'n belangrike rol in Zimbabwe se stryd om onafhanklikheid gespeel en sorg vir 'n hegte familie-eenheid). Vervolgens behandel hy die negatiewe gevolge van die geloof vir ontwikkeling.

- Daar is feesdae (*chisi*) wat ter ere van die voorouergeeste van die gebied gehou moet word. Op sulke dae mag nie op die landerye gewerk word nie. Baie van die dae val egter binne die tyd wat die boere moet ploeg, plant en skoffel. Soms word (behalwe Sondag) twee weksdae se arbeidstyd op dié wyse verloor.
- 'n Vermorsing van noodsaaklike lewensmiddele en geld vind plaas as gevolg van die geloof dat alles wat met die mense gebeur deur die voorvaders bepaal word. Veral in die geval van dood – selfs al is die natuurlike oorsaak van die betrokke se dood voor die handliggend – moet 'n waarsêer geraadpleeg word om vas te stel presies watter voorouer kwaad is en presies waarom hy sy lewende familie so straf.

---

3 Mense sien selfs nie kans vir beter behuising nie, omdat hulle bang is dat hulle getoorsal word.

Die waarsêer skryf dan 'n offer, seremonie of 'boete' voor. Daar bestaan gevalle waar dié geloof 'n gesin ekonomies geruineer het, maar nog steeds hou hulle aan die geloof vas.

- Dit demp eie inisiatief, omdat die voorouers eers in alles geraadpleeg moet word.
- Dit keur verkeerde gedrag goed, omdat die waarsêer kan besluit dat iets deur een of ander voorouer veroorsaak is, en die werklike skuldige op dié wyse van sy eie verantwoordelikheid onthef word.

Die outeur sluit sy opstel af deur aan te dui wat voorouerverering kan teëwerk: onderwys, beter gesondheidsdienste (voorouerverering teer veral op siekte), verstedeliking en die Christelike geloof.

Die volgende uitsprake kom almal uit die bundel *Culture and development in Africa* onder redaksie van Serageldin en Taboroff (1994).

4.6 Etounga-Manguelle se bydrae

Ook Etounga-Manuguelle (in Serageldin & Taboroff, 1994:81) kritiseer die mentaliteit van die Afrikane wat sal moet verander. Hy praat van 'n "lack of a critical culture", wat Afrika verhinder om ander kulture te assimileer en te verwerk, sodat hul eie kultuur kan vooruitgaan. Hy noem verder spesifieke swak trekke soos dooierigheid of traagheid ("lethargy"), afguns en blinde onderdanigheid aan die irrasionele.

In 'n latere geskryf noem Etounga-Manguelle (2000:65-77) weer dat Afrika nie baie van werk hou nie, dat individuele inisiatief deur die (kommunalistiese) gemeenskap onderdruk word asook Afrikane se irrasionele optrede.

4.7 Mazrui aan die woord

Die wêreldbekende Keniaanse politieke wetenskaplike, prof. Ali A. Mazrui, gee in dieselfde bundel die volgende tipering van die Afrika-kulture. Hulle is "cultures of nostalgia rather than anticipation", kulture wat stadig beweeg, wat aansien bo prestasie waardeer, "impressive when judged by standards of charity and solidarity", maar hulle "productivity and effectiveness are less than optimal".

4.8 Dia se lys

Nog 'n bekende, Dia (in Serageldin & Taboroff, 1994:176-180), stel uitdruklik: "... whatever direction the development process may take, its success and sustainability will depend on how well it takes account of the needs and culture of the beneficiaries" (1994:180). Hy gee daarna 'n hele lys negatiewe kulturele faktore:

- As gevolg van Afrika se kommunalistiese ingesteldheid geniet lojaliteit teenoor die groep, harmonie, sosiale balans, gelykheid en solidariteit voorkeur bo individuele, ekonomiese prestasies.
- Rykdom is iets wat met ander gedeel moet word, dit wil sê sosiaal sigbaar moet wees. Westerlinge beskou die groot bedrae geld wat aan inisiasieseremonies, troues en begrafnisse spandeer word, egter as verkwisting.
- Die eise van die uitgebreide familie veroorsaak dat ekstra inkomste bloot die kring van diegene wat daarby moet baat, vergroot. Die geld wat dalk wel oorbly, word ten toon gestel in luukse huise, duur motors, opsigtelike verbruik en oordadige feeste in plaas van vir beleggings. Baie van hierdie skynbaar irrasionele gedrag kan toegeskryf word aan die mense se behoefte aan sekerheid (omdat ek nou vir jou sorg, sal jy dieselfde doen wanneer ek probleme ondervind) en veral aan sosiale prestige.
- 'n Hiërargiese en paternalistiese gesagsbeskouing wat vir onderhoriges min bewegingsruimte laat.
- Konsensus by besluitneming is, hoewel tydrowend, baie belangrik vir Afrikane.
- Afrikane beskou baie ledige of vrye tyd as noodsaaklik, asook die daarmee gepaardgaande betrokkenheid by rituele, seremonies, feeste en ander sosiale aktiwiteite. Dit word nie – soos Westerlinge meestal dink – as luiheid beskou nie, maar as 'n middel om die belangrike sosiale bande te verstewig. Hoewel sosiaal voordelig, baat dit mense nie ekonomies nie.

4.9 Nyang oor grond, gesinsbeplanning, die gesag van ouer mense en tydsbesef

Prof. Nyang is daarvan oortuig dat “African policymakers succeeded or failed in their implementation of programs depending on the way they handled culture, religion and ethnicity. So long as donors, development scholars, policymakers, and the larger society deny or ignore the relevance of these cultural factors, homegrown development deeply rooted in the history, culture and psychology of African peoples will be stymed” (Nyang, 1994:429).

Hy bespreek dan in detail die volgende terreine waar die Afrikakultuur 'n belangrike rol speel:

- *Grondbesit*. Grondbesit en -gebruik is onafskeibaar met die tradisionele lewensvisie verbonde. Grond behoort nie net aan die mense wat tans daarop woon nie. Die voorvaders bly ook na hulle dood die mede-eienaars van die grond waarop hulle geleef het en begrawe is en is geregtig op die

vrugte wat dit voortbring. Daarom is die mense van Afrika onwillig om grond te vervreem. Dit beteken nie net verraad teenoor die voorouers self nie, maar dit impliseer ook dat 'n mens vrywillig die beskerming van die voorouers (wat nog steeds die grond 'bewoon') prysgee. Grond het dus 'n betekenis wat ver bo die fisiese en ekonomiese uitgaan.

So 'n visie staan lynreg teenoor die Westerse suiwer ekonomiese en individualistiese opvatting, wat grond beskou as 'n 'waardevolle stuk persoonlike eiendom', wat besit, onderverdeel en verkoop kan word. In Afrika is grond verbonde aan die geskiedenis, die voorgeslagte, dit versimboliseer onafhanklikheid en vryheid. Grond het geestelike en praktiese waarde en bied veel meer as blote ekonomiese sekuriteit. Nyang toon met talle voorbeelde die rampspoedige gevolge aan indien nie hiermee in Afrika rekening gehou word nie.

- *Gesinsbeplanning* is 'n volgende belangrike rede vir botsings (Nyang, 1994:44). Die Weste sê Afrika se 'bevolkingsontploffing' is een van die belangrikste redes vir sy armoede. Afrikane, daarteenoor, beskou kinders as 'n gawe van die voorouers. Verder is daar 'n verpligting teenoor die voorouers om die geslag voort te sit. Dit dien ook as 'n soort 'versekeringspolis', omdat jou kinders eendag vir jou moet sorg wanneer jy te oud is om self te werk. Verder moet daar 'n nageslag wees om jou te 'onthou' wanneer jy eendag self na die ryk van die voorouergeeste vertrek het. Bevrees vir die wraak van die voorouers, beskou tradisionele Afrikane Westerse voorbehoedmiddels om geboorte te beperk dus net as nog 'n slim set om hulle te benadeel.

- *Die verhouding tussen die ouere en die jongere generasie* word ook deur Afrika se kultuur en lewensvisie bepaal (vgl. Nyang, 1994:442). In die tradisionele samelewing word ouer mense nie net gerespekteer as gevolg van hulle ouderdom en groter wysheid nie, maar veral omdat hulle ook 'n religieuse rol het om te vervul. Hulle tree as tussengangers op tussen die voorouers en die jongere lede van die gemeenskap. Daarom dra hulle ook groot – heelwaarskynlik te veel – gesag.

- *Die tydsbegrip van Afrika* is 'n volgende faktor waaroor Nyang handel (1994:443-444). Dit gaan daaroor dat Afrika tyd beskou as iets wat *gemaak* moet word vir jou medemens in plaas daarvan dat dit tot eie voordeel alleen *gebruik* word. Verder bespreek Nyang hier ook Afrikane se min belangstelling in hulle toekoms en die sterk gerigtheid op die verlede.

4.10 Die ondergeskikte posisie van die vrou in die mees- te Afrika-gemeenskappe

Dit is 'n feit dat vroue in Afrika meestal 'n onderdanige, tweederangse posisie teenoor mans moet inneem. Hulle word nie net deur die manlike

geslag onderdruk nie, maar verskillende vorme van geweld teenoor hulle is algemeen. Hierdie houding teenoor meer as die helfte van die mense van die kontinent vorm 'n geweldige groot struikelblok op die pad van ontwikkeling. En tog word dit selde in die literatuur – veral die vroeëre ontwikkelingslektuur – vermeld.

Gelukkig begin vroue uit Afrika self nou van hulle laat hoor. Wie 'n indruk wil kry van die hagiïese posisie van die vrou in tradisionele Afrika asook die protes daarteen, kan byvoorbeeld die volgende drie boeke raadpleeg: Amoah (1997), Mbugua (1994), en Oduyoye (1997).

5. Terugblik en konklusie

As finale samevatting word eers vlugtig teruggekyk om daarna enkele gevolgtrekkings te maak.

5.1 'n Terugblik

'n Lang pad is afgelê: (1) Eers is die aandag gevestig op die skreiende armoede in Afrika en die vermeende asook werklike redes daarvoor. (2) Vervolgens is kennis geneem van die mening van 'n hedendaagse hoogaangeskrewe ekonoom dat kultuur nie 'n beduidende rol by ontwikkeling speel nie. (3) Teen die agtergrond van sy rasionalistiese lewensvisie is sy standpunt bevestig. (4) Daarna is verskillende Afrikane aan die woord gestel, wat 'n groot aantal faktore in die tradisionele Afrikakultuur identifiseer wat belemmerend op die ekonomiese ontwikkeling van die kontinent kan inwerk.

5.2 Konklusie

Wat is die belangrikste gevolgtrekkings?

Kultuur en ontwikkeling kan alleen teoreties (in abstraksie) van mekaar geskei word, sodat van kultuur *en* ontwikkeling gepraat kan word. Eintlik moet oor ontwikkeling *as* ('n deel van) kultuur gehandel word.

Kultuur is verder 'n komplekse verskynsel wat moeilik definieerbaar en “meetbaar” is. Die feit dat dit nie gekwalifiseer kan word nie, beteken egter nie dat dit onbelangrik is nie. Ook (ekonomiese) ontwikkeling is 'n uiters ingewikkelde saak met baie kante. Om die rol van kultuur in ontwikkeling te bepaal (self in 'n spesifieke land/gebied/kultuur), is dus dubbel moeilik.

Om in 'n “wat is eerste” (hoender-of-eier) debat te verval lewer nie veel op nie. Sommige beweer dat armoede die oorsaak van die soort kultuur is wat 'n mens in Afrika vind. So 'n kultuur is dus nie iets tipies net van Afrikane nie, maar kenmerkend van alle arm mense (vgl. Schoeman, 2000). Daarteenoor beweer ander (vgl. hierbo) dat fasette van die Afrikakultuur oorsake van armoede kan wees. Oorsaak en gevolg kan hier

egter nie so duidelik onderskei word nie. Armoede en kultuur beïnvloed mekaar wedersyds.

Ontwikkeling is daarom dikwels 'n raaisel. Hoe is dit byvoorbeeld moontlik dat Japan (vroeër) en Korea (die afgelope 25 jaar) so vinnig ekonomies kon ontwikkel, terwyl dié twee Oosterse lande se kulture merkwaaardige ooreenkomste met die tradisionele Afrikakultuur vertoon?

Dit wil vóórkom asof kultuur (soos ook godsdiens) soms 'n positiewe rol by ontwikkeling speel en soms 'n negatiewe rol. Soms kan – merkwaaardig – dieselfde kulturele gebruik in sommige fasette ontwikkeling bevorder, terwyl dit in ander aspekte weer nadelig vir ekonomiese vooruitgang is.

Bowendien moet onthou word dat dit hier net oor *ekonomiese* ontwikkeling gaan. Mense wat ekonomies onderontwikkeld is, mag in *ander opsigte* (bv. geestelik en sosiaal) 'n hoëre ontwikkelingspeil geniet.

Dit is waar: Uitsprake oor ander se kultuur geskied selde of ooit sonder eie kulturele vooroordele. Selfs die Afrikane wat hier aan die woord gestel is, kan dus (o.a. a.g.v. hulle Westerse onderwys) bevooroordeel teenoor hul eie tradisionele kultuur wees.

Dit is dus ook waar dat 'n mens uiters versigtig moet wees om op grond van bepaalde kulturele trekke te *voorspel* of 'n volk/land ekonomies sal ontwikkel of nie (vgl. Sachs se waarskuwings vroeër in dié verband). Dit is egter ook moontlik om, in plaas van *voorspellings* eerder tot *selfondersoek* op te roep (soos Nyasani hierbo). Outeur se insiens verdien so 'n lang lys van voorbeelde uit die penne van vooraanstaande Afrikane wel om ernstig oorweeg en verder nagevors te word. Dit des te meer omdat die daaglikse praktiese ervaring van mense in Suid-Afrika hulle waarnemings op talle punte kan bevestig.

Ten slotte: As gevolg van menslike gebrokenheid en sondigheid bevat *enige* kultuur – ook dié van Afrika – goeie, minder goeie en swak elemente. Indien dié basiese feit erken word, is die pad oop om die goeie te waardeer – en ekonomiese ontwikkeling sover moontlik daarby te laat aansluit, sodat die mooie behou kan bly. Maar terselfdertyd behoort die negatiewe elemente krities onder oë geneem te word, sodat hulle uitgeskakel of getransformeer kan word. Dit is nodig omdat die haglike, onmenslike lewensomstandighede van miljoene mense in Afrika eenvoudig onaanvaarbaar is.

Bibliografie

- AMOA, E. (Ed.). 1997. *Where God reigns; reflections on women in God's world*. Accra North: Sam-Woode.
- ARIZPE, L. (Ed.). 1996. *The cultural dimensions of global change; an anthropological approach*. Paris: Unesco.
- BENNAARS, G.A. 1988. Education, development and the human person. In: Nyasani, J.M. (Ed.), *Philosophical focus on culture and traditional thought systems in development*. Nairobi: Konrad Adenauer Foundation. 301-315.

- BUIJS, G.J. (Red.). 2001. *Als de olifanten vechten... denken over ontwikkelings-samewerking vanuit Christeljk perspektief*. Amsterdam: Buijten & Schipperheijn.
- DEMBETEMBE, N.C. 1988. Ancestor worship amongst the Shona; an agent for national development retardation. In: Nyasani, J.M. (Ed.), *Philosophical focus on culture and traditional thought systems in development*. Nairobi: Konrad Adenauer Foundation. 109-120.
- ETOUNGA-MANGUELLE, D. 2000. Does Africa need a cultural adjustment program? In: Harrison, L.E. & Huntington, S.P., *Culture matters; how values shape human progress*. London: Basic Books. 65-77.
- GOUDZWAARD, B. & DE LANGE, H. 1975. *Beyond poverty and affluence; toward an economy of care with a twelve-step program for economic recovery*. Grand Rapids, Michigan: Eerdmans.
- JONGENEEL, R. 2006. *End of poverty: sosiale gerechtigheid in een mondiaal perspektief*. *Beweging*, 70(3):10-15, Herfs.
- KINOTI, G. 1994. *Hope for Africa and what the Christian can do*. Nairobi: AISRED.
- KINOTI, G. & KIMUYU, R. (Eds.) 1997. *Vision of a bright Africa; facing the challenge of development*. Kampala: IFES.
- MASINI, E. et al. 1994. *The futures of cultures*. Paris: Unesco.
- MBUGUA, J. (Ed.) 1994. *Our time has come; African Christian women address the issues of today*. Grand Rapids, Michigan: Baker.
- NYANG, S.S. 1994. The cultural consequences of development in Africa. In: Serageldin, I. & Taboroff, J. (Eds.), *Culture and development in Africa*. Washington: The World bank. pp. 429-446.
- NYASANI, J.M. (Ed.) 1988. *Philosophical focus on culture and traditional thought systems in development*. Nairobi: Konrad Adenauer Foundation.
- NYASANI, J.M. 1997. *The African psyche*. Nairobi: University of Nairobi.
- ODUYOYE, M.A. (Ed.) 1997. *Transforming power; women in the household of God*. Accra-North: Sam-Woode.
- SACHS, J.D. 2005. *The end of poverty; economic possibilities for our time*. New York: Penquin.
- SCHOEMAN, L.G. 2000. *Die omgee-paradigma in die missionêre bediening met besondere verwysing na die werk van die N.G. Kerk in die Mnambithi-distrik (Ladysmith) van KwaZulu-Natal*. D.Th. Proefskrif. Bloemfontein: Universiteit van die Vrystaat.
- SCHUURMAN, E. 2005. *The technological world picture and the ethics of responsibility*. Sioux Center, Iowa: Dordt College Press.
- SERAGELDIN, I. & TABOROFF, J. (Eds.). 1994. *Culture and development in Africa*. Washington: The World Bank.
- SIZOO, E. 1995. Putting ideas into practice; cultural dynamics at the local level. In: De Ruijter, A. & Van Vucht-Tijssen, L. (Eds.), *Cultural dynamics in development processes*. The Hague: Unesco. 14-30.
- UNESCO, 1990. *Tradition and development in Africa today; introduction to African culture*. Paris: Unesco.
- VAN DER WALT, B.J. 1999. *Kultuur, lewensvisie en ontwikkeling*. Potchefstroom: Instituut vir Reformatoriese Studie.
- VAN DER WALT, B.J. 2003. *Understanding and rebuilding Africa*. Potchefstroom: The Institute for Contemporary Christianity in Africa.
- VAN DER WALT, B.J. 2006. *When African and Western cultures meet*. Potchefstroom: The Institute for Contemporary Christianity in Africa.
- VERBEEK, G. 2005. *Recht in overloed; gerechtigheid en professionaliteit in de ontmoeting tussen arm en rijk*. Budel: Uitgeverij Damon.